

ЧЕН МЕНГЖАО

Чен Менгжао, аспірантка кафедри загального та спеціалізованого фортепіано Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка (Львів, Україна).

Chen Mengzhao, Mykola Lysenko Lviv National Music Academy. Graduate student at the Department of General and Specialized Piano (Lviv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-6639-3584>

© Чен Менгжао, 2024.

ФОРМОТВОРЧІ КОНЦЕПЦІЇ СКЛАДНОЇ ТРИЧАСТИННОЇ ФОРМИ В СОНАТАХ КИТАЙСЬКИХ МИТЦІВ ПЕРІОДУ РОЗКВІТУ ЖАНРУ FORMATIVE CONCEPTS COMPLEX THREE-PART FORM IN THE SONATAS OF CHINESE ARTISTS IN THE HEYDAY OF THE GENRE

Перший розквіт жанру сонати для фортепіано в китайській музиці припадає на 1950–1969 роки. Тоді з'явилися масштабні твори, окремі частини яких написані в різних цікавих музичних формах. Їх майстерно втілили митці, які, здобувши закордонну музичну освіту, на той час уже стали знаними на батьківщині. До них належать Цзоу Лу та Го Чжиюань.

Цзоу Лу (1927–1972) родом з округу Реньшоу (провінція Сичуань). Він навчався гри на фортепіано і теорії композиції у Сичуаньській консерваторії, а також на факультеті композиції Московської державної консерваторії імені П. І. Чайковського. Після повернення на батьківщину очолив кафедру композиції в Сичуаньській консерваторії. Написав чимало творів різних жанрів, зокрема фортепіанних.

Го Чжиюань (1921–2013) — походив з округу Мяолі на Тайвані. Композиторську освіту здобув у Токійському національному університеті мистецтв у Японії. У його доробку теж немало різних творів. Він — автор першого в історії тайванської музики Концерту для фортепіано і струнного оркестру.

Цікаво, що до жанру фортепіанної сонати ці композитори звернулися майже одночасно: перший написав сонату «Поема молодості» 1958 року, а другий — 1963. У кожному із творів представлено цікаві формотворчі концепції, зокрема складної тричастинної форми.

«Поема молодості» Цзоу Лу — тричастинна соната, у якій перша частина — «Ode to Youth» — написана у формі сонатного *allegro*, друга — «Love Song» (*Lento cantabile*) — у складній тричастинній формі, а третя — («Merry Rondo») — у формі рондо.

Загальні обриси другої частини сонати створюють складну тричастинну форму (A+B+A). За одним із визначень, такою формою є репризна композиція, у якій хоча б одна з частин виходить за межі періодичної структури і написана в простій дво- або тричастинній формі. Докладно проаналізувавши, окреслимо структуру цієї частини [Zou Lu, 2015, с. 67–92] (таблиця 1).

Таблиця 1.

Цзоу Лу. «Поема молодості». Друга частина «Love Song».
Схема структури

Перша частина A	$a (4+4) + b (4+4)$	сполучний епізод (4)
Друга частина B	$a (4+4+8) + b (4+12) + a (4+4+9)$	сполучний епізод (16)
Третя частина A_I	$a (4+6) + b (4+4+9) + a (9)$	

Як бачимо, перша частина (A) написана у простій дво-частинній формі, друга (B) — у простій тричастинній, а третя (A) — у простій тричастинній (репризній) формі.

В основі складної тричастинної форми, як і належить, — контрастне зіставлення двох різних тематичних сфер: середня частина (B) докорінно протиставляється попередній (A). Контрасту між A і B не шкодить чотиритактовий, нетиповий у цьому місці сполучний епізод. Натомість, новий такий епізод між середньою частиною (B) і репризою (A_I) — традиційний для складної тричастинної форми, хоч тут він і вирізняється масштабністю (16 тактів).

Реприза — третя частина складної тричастинної форми (у цій Сонаті від *Темпо 1*) — помітно розширена за рахунок варіювання або розширення початкових епізодів. У ній митець не вдається до динамізації розвитку. Такий композиційний прийом — ще одна характерна риса стилю Цзоу Лу у складній тричастинній формі.

Загалом, форма другої частини сонати Цзоу Лу «Поема молодості» — складна, бо кожна з трьох її основних частин написана в простій дво- або тричастинній формі. Вона також відповідає післябетховенській тенденції до підсилення контрасту між середньою і крайніми частинами шляхом зміни фактури й метру, збільшення гучності.

Прикметною рисою другої частини сонати Цзоу Лу є також той факт, що композитор відійшов від традиції написання повільних частин як епізодів, а швидких, відповідно, з тріо (як це трапляється в Й. Гайдна, В. А. Моцарта, Л. Бетховена), створивши свій варіант повільної частини у складній тричастинній формі з тріо. Зрештою, це відповідало післякласичній композиторській практиці.

Дещо інший вигляд має та ж форма в Сонаті Го Чжиюаня [Kuo Chih-Yuan, 1979, с. 5–27]. Цей твір складається з чотирьох частин: перша — сонатне *алегро*; друга — *Adagio*, повільна, імпровізаційного характеру (на кшталт вокальної декламації)¹; третя частина — *Menuetto*, швидка, написана у складній тричастинній формі; четверта — *Allegro*, у формі рондо.

Розглянемо складну тричастинну форму у третій частині Сонати Го Чжиюаня (таблиця 2).

Із цієї детальної схеми видно, що перша (А) і друга (В) частини написані у простій тричастинній формі (у Цзоу Лу, нагадаємо, — простій двочастинній), а третя — реприза (після нетривалої сполучної теми є ремарка *D[a] C[apo]*). Ця форма у Го Чжиюаня багато в чому подібна до варіанту в Сонаті «Поема молодості» Цзоу Лу. Вона також має сполучні епізоди між частинами, що робить перехід між ними плавним,

¹ У її основі низка епізодів: перший (А, тт. 1–17); другий (В, тт. 18–33); третій (С, тт. 34–47); четвертий (А₁) — скорочена реприза (тт. 48–64); п'ятий (D) (тт. 65–75) + Каденція (тт. 75–79).

пом'якшеним (традиційно середня частина починається відразу після закінчення першої частини для яскравого контрасту між ними).

Таблиця 2.

Го Чжюань. Соната. Третя частина. Схема структури

Перша частина A	а (тт. 1–11) + в (тт. 12–23) + а (тт. 24–34)	сполучна тема (тт. 35–38)
Друга частина B	а (тт. 39–52) + в (тт. 53–64) + а (тт. 65–76)	сполучна тема (тт. 77–88)
Третя частина A	<i>D[a] C[apo]</i>	Кода (тт. 89–92)

Якщо сполучний епізод між першою і другою частинами форми, відповідно до провідного принципу форми, традиційно уникається (отже, обидва композитори виявили тут своє новаторство), то його поява під час переходу від тріо до репризи — ознака дотримання традиції. Створення середніх частин у самостійній (простій тричастинній) формі дає підстави вважати ці форми складними тричастинними з тріо. Натомість, наявність у Го Чжюаня чотиритактової коди, інтонаційно не пов'язаної ані з першою, ані з другою частинами (як це найчастіше буває) забезпечує лише завершення певної думки, образу, ніби «цементує» їх у звуковому просторі. Про відданість Го Чжюаня класичній (гайднівсько-моцартівсько-бетховенській) традиції свідчить використання цієї форми в моторній частині танцювального характеру, якою є Менует, а ще — точне повторення в репризі матеріалу першої частини.

Список використаних нотних джерел

1. Kuo Chih-Yuan. Sonata pour piano. Taipei : Yueyun Publishing, 1979. P. 5–27.
2. Zou Lu. Piano Sonata: The Poem of Youth // Pu Fang and Tong Daojin. 100 years of Chinese Piano Music [Пу фан і Тонг Дао-зцинь. 100 років китайської фортепіанної музики]. Vol. IV. Shanghai : Shanghai Conservatory of Music, 2015. P. 67–92.